

Drámapedagógiai módszerek a földrajztanításban

Empátiagyakorlat Különböző kultúrák Ázsiában

Készítette: Csuvár Bernadett (ELTE TTK MA I. évf. 2015. április)

1. Egy drámapedagógiai módszer részletes metodikai bemutatása

Az empátiagyakorlat mint drámapedagógiai módszer a szóbeli és bemutatásos feladattípusok rendszerébe tartozik. Az ilyenfajta játékos feladatok nem csak a tananyag megértését segítik nagymértékben elő, de abban is támogatják a tanulókat, hogy tőlük térben, kulturálisan vagy más szempontból távol álló dolgokat közlő megismerjenek, és megértsék, miért fontos ezekről egyáltalán tanulniuk. Ezeket a játékokat összefoglaló néven tanítási drámának (kreatív drámának) nevezzük. Itt nem arról van szó, hogy egy színjátékot kell előadni a gyerekeknek közönség előtt, hanem arról, hogy egy életszerű tanulási helyzetben fejlesszék - egyebek mellett - kommunikációs és problémamegoldó készségeiket, és megértsék a tantárgyi ismereteket és összefüggéseket.

Mielőtt belekezdenék a gyakorlat részletes bemutatására, röviden kitérnék az empátia szó eredetére és fogalmára. Az empátia szó görög eredetű, eredeti jelentésében „erős érzelmű, szenvedélyt” jelent. A hazai pszichológiában a jelenséget leghívebben Dr. Buda Béla írta le, a fogalmat tőle idézem „Az empátia a személyiség olyan képessége, amelynek segítségével, a másik emberrel való közvetlen kapcsolat során, bele tudja élni magát a másik lelkiállapotába. Ennek a beleélésnek a nyomán meg tud érezni és érteni a másikban olyan emóciókat, indítékokat és törekvéseket, amelyeket az szavakban direkt módon nem fejez ki, és amelyek a társas érintkezés szituációjából nem következnek törvényszerűen. A megértés és megérezés fő eszköze az, hogy az empátia révén a saját személyiségben felidéződnek a másik érzelmei és különféle feszültségei. Ezt úgy is ki lehet fejezni, hogy a személyiség beleéli, mintegy a másikba vetíti önmagát.” (Buda B. 2006, 38. o.). Az empatikussághoz azonban önmagában nem elég, ha csak a másik fél érzelmeit csak átérezzük: tudatosítani kell az érzelmeket, feldolgozni, és értelmezni. Ami talán még számunkra érdekes lehet, hogy az empátia készsége gyermekkorban a legnagyobb, serdülőkorban rejtett módon működik, és fokozatosan csökken az öregkorig (Buda B. 2006), ezért érdemes lehet minél korábbi életszakaszban foglalkozni vele. Emellett fejlesztése azért is nagyon fontos és szükséges, mert személyenként igen eltérő lehet az empátia készségünk. Előfordulhat, hogy találkozunk olyan diákkal, akinek nehézséget okoz ráhangolódni mások érzelmeire, miközben a mai világban elengedhetetlen az együttműködés a mindennapi életben és a munkahelyi környezetben is, emellett elvárás az iskola felé is ennek a fejlesztése (amiről a következő pontban fogok részletesebben beszélni).

Az empátiagyakorlat tehát a diákok beleélő képességét fejleszti: a helyzetismertetés során a tanuló elmondja, mit érez az adott szituációban/szerepben, és tudatosan átérzi azt. Belehelyezkedhetnek például egy tárgy, egy személy helyébe, de egy helyzetbe, egy szituációba is. Ilyenkor úgy vélem nagyon fontos lehet a kérdező technika, amit a tanár alkalmaz, és annak hangsúlyozása, hogy most nem csak úgy játszunk, hanem komoly célunk van a foglalkozással. Ezt szerintem úgy a legkönnyebb elérni, ha mi is komolyan vesszük a feladatot, emellett érdemes lehet néhány olyan elemet becsempészni, ami még hitelesebbé tehet egy empátiagyakorlatot. Például bizonyos esetekben akár egy, a kultúrára jellemző kosztüm becsempészése, vagy adott térség jellegzetes ételének, italának megkóstolása segíthet a diákoknak ráhangolódni a feladatra, emellett úgy gondolom, minél több érzékszervet bevonunk a gyakorlatba, annál érzékletesebben tudják a helyzetbe beleélni magukat.

2. A módszer konkrét feladateleírása és a szükséges szerepkártyák

Feladatom során az empátiagyakorlat módszerét járom körül, és ehhez készítek órai feladatokat „Különböző kultúrák Ázsiában” címmel. Ehhez azonban szükséges lehatárolni az óra témáját, amihez a feladatot megalkotom, és megállapítani a korosztályt, akik számára készítem. Ehhez a 2012-es Nat-ot veszem alapul.

A 2012-es Nat a kulcskompetenciák lehatárolásával összhangban a „I.1.1. Fejlesztési területek – nevelési célok” fejezetben nevelési célokat határoz meg, amik a 21. század kívánalmainak megfelelően kerültek be az új tantervbe. Az empátia fogalmához legszorosabban az „az önismeret és a társas kultúra fejlesztése” kötődik, amelyben megfogalmazásra kerül a gyermekek beleélő képességének fejlesztése, mint kiemelt célkitűzés. Emellett a Nat azt is kiemeli, hogy a megalapozott önismeret nemcsak a kulturált egyéni és közösségi élethez járul hozzá, hanem mások megértéséhez és tiszteletéhez, és a szeretetteljes emberi kapcsolatok kialakításához is

A „II.1. A KULCSKOMPETENCIÁK” fejezetben kerül leírásra az Európai Unió által meghatározott készségek és ismeretek leírása, amelyek segítségével az EU állampolgári képessé válnak a változásokhoz való alkalmazkodáshoz, és a változások irányának és tartalmának cselekvő befolyásolásához. Az empátia ebben a kontextusban a „Szociális és állampolgári kompetencia” részben foglal helyet. Kiemelném itt az interkulturális kommunikációt, és a más nemzetek identitásának a megértését, amely az én feladatomhoz kiváltképp kapcsolódik (habár a Nat nem meglepő módon az európai társadalmak kulturális, gazdasági viszonyait előrébb veszi, mint az Európán kívüli térségeket) (https://www.ofi.hu/sites/default/files/attachments/mk_nat_20121.pdf). Másrészt viszont az Európába bevándorlók számának fokozatos növekedésével talán ezt a pontot is érdemes lenne átgondolni.

A gyakorlat témáját figyelembe véve a „II.3.6. FÖLDÜNK – KÖRNYEZETÜNK” fejezet alatt, a közműveltségi tartalmak pontnál találhatjuk meg az „5.3. Az Európán kívüli kontinensek, tájak, országok” témakört, melynek részét képezi az ázsiai társadalom vizsgálata is. Ha a kerettantervet is megtekintjük, Ázsiát, mint tematikai egységet a 7-8. évfolyamon találjuk meg, 11 órás időkerettel, amibe kétségkívül beleférhet egy drámapedagógiai foglalkozás, azon belül pedig az empátiagyakorlat alkalmazása. Később ugyanez a tananyag tágabb ismeretkörrel és regionális szemlélettel 10. osztályban kerül elő, „Az Európán kívüli kontinensek, tájak, országok társadalmi-gazdasági jellemzői” tematikus egységben, 14 órás órakerettel, ami szintén elég bőséges idő ahhoz, hogy alkalmazni tudjuk a drámapedagógiát. Én az utóbbi korosztályhoz készítettem a feladataim.

A feladat témaköre az Ázsiai kultúrák. A Mozaik Kiadó kiadványait szemügyre véve az Ázsia témakör a hetedikes tankönyvben jelenik meg. Három országról van külön lecke: Kína, Japán és India, a többiről pedig rövidebb bekezdések szintjén esik szó (pl. Malajzia, Indonézia), valamint tematikus egységként, országcsoportban jelennek meg (pl. olajipari országok, „kistigrisek”). Tizedikben hasonló bontásban újra terítékre kerül a tematikai egység, Kína, Japán, India dominanciával, kisebb hangsúlyt fektetve a kőolajra épülő gazdaságokra, viszont külön lecke foglalkozik Izraellel és Törökországgal.

Úgy gondolom, érdemes olyan feladatot adni ehhez a témakörhöz, ami szembeállítja az ázsiai kultúrákat a gyerekek által jobban ismert magyar kultúrával, vagy az európaival. A feladat során az osztály létszámtól függően 7-10 fős csoportokba osztom a gyerekeket, összesen négy csoportot kialakítva. Mindegyik csoport kap egy szerepkártyát, amin egy kitalált személy jellemző tulajdonságai vannak felsorolva. Ezek olyan jellegzetes ismérvek, amik utalnak arra a kultúrára, amiben ő él. A kultúrákhoz tartozó országok, amelyek a feladatban szerepelnek a következők: 1. India 2. Kína 3. Japán 4. Szaúd-Arábia. Ezt amiatt gondoltam, mert itt tizedikes szinten például egy arab kultúrát szimbolizáló karaktert jól be lehet mutatni, míg mondjuk ezen a szinten Malajzia, Indonézia, mint kultúra periférikusabb számukra, és úgy gondolom, kevesebb jellegzetes elemet tudnak felsorolni velük kapcsolatban, és kevésbé megfogható a diákok számára, Dél-Koreát pedig kulturálisan nehéz lehet elválasztani Japántól. Emellett pedig így arányosan kialakíthatóak a csoportok. Az olajipari országok közül Szaúd-Arábiát választottam. Ezen országok tipizálása és egy kalap alá vétele már olyan problémákat vetne fel, aminek a felelősségét tanárként nem vállalnám, ezért inkább egy jellegzetes példát emeltem ki a térségből. Gondoljunk Iránra és Szaúd-Arábiára, mennyiben eltérőek kulturálisan egymáshoz képest, pedig mind a két országot ebben az országcsoportban tárgyaljuk bizonyos dimenziók mentén – és attól még, hogy a kőolaj közös dimenzió és halmazképző elem az országok életében, még nem moshatjuk össze őket kulturálisan is).

A foglalkozást egy kis bevezetővel kezdeném, ahol a táblára gondolattérképet készítünk a főbb előismereteikről. Ez azért fontos, mert jó, ha már az elején kiderülnek a dezinformációk,

amik a gyerekek fejében élnek, valamint szóba kerülhet a sztereotípiák témaköre. Itt már az előző órákon túl vagyunk az elméleti ismereteken, ezt leginkább egy összefoglaló órán tudom elképzelni.

Az instrukció ehhez a feladathoz a következő: *Gyűjtsük össze a táblán gondolattérkép formájában, milyen ázsiai kultúrákat ismertek!* Miután felkerültek a táblára az ázsiai kultúrák, ezeket átbeszéljük, kiemeljük azokat az információkat, amik nem igazak (pl. felmerülhet, hogy Indiában az emberek vegetáriánusok, ami részben igaz csak, vagy az, hogy a kőolajipari arab országokban minden nő csadort visel, ami ismét csak részigazság). Ezek az információk, amikor a helyére kerültek, a kultúrákhoz országokat rendelünk, és áttérünk a konkrét feladatra.

A következőkben megkérem őket, hogy hunyják be a szemüket, és állításokat sorolok fel nekik a besorolt kultúrákhoz kapcsolódóan. Ezek a következők: *Hunyjátok le a szemeteket, és képzeljétek el, milyen lehet az ő helyébe lenni! Milyen lehetett a gyermekkor, hogyan nőhetett fel, milyen házban lakhat, milyen lehetett iskolába járnia, milyen lehet a vidék/falu/város, amiben él stb.?*

Ezek után a csoportok megkapják a szerepkártyákat, amivel dolgozniuk kell, és ki kell választaniuk egy főszereplőt (ő fogja az adott kultúra egy tagját megszemélyesíteni). A főszereplő megkapja a szerepkártyát, amin szerepelnek az ő tulajdonságai, jellemvonásai, életmódjának kulturális jellegzetességei. Ezt nem mutatja meg a többieknek, ezt csak ő látja. A csoport feladata az lesz, hogy kitalálja, melyik kultúrához tartozik a főszereplő csoporttárs, és miután kiáll eléjük ez a személy, kérdéseket kell feltenniük az illetőhöz (erre kicsit rásegítettem az előző ráhangoló feladattal, hiszen az elképzeltetéssel adtam nekik szempontokat arra vonatkozóan, mit kérdezzenek). Ő pedig a szerepkártya információi alapján válaszol, ha olyat kérdeznek, ami nem szerepel a szerepkártyán, akkor megmondja, hogy sajnos erről nincs információja.

A foglalkozás utolsó felében átbeszéljük, mi alapján találták/nem találták ki az adott kultúrát (ami ez esetben konkrét országhoz/országcsoporthoz köthető), majd a karaktert megtestesítő emberek felolvassák, mi található a szerepkártyájukon. A kártyákon található karakterjellemzőket pedig mindenképpen részletesen górcső alá venném a gyerekekkel, hiszen szándékoltam minden mondat információértékű, ezáltal többet tudhatnak meg a korábban már tanult országokról, vagy visszacsenghetnek már számukra ismerős fogalmak.

Szerepkártyák

<p>45 éves japán férfi vagy. Nincs feleséged és gyermekeid. Felsőfokú végzettséggel bírsz, és rengeteget dolgozol. Japánban nagyon drágák az ingatlanok, így a szüleiddel élsz egy házban, akiket nagyon tisztelsz. Mágnesvasúttal jársz dolgozni a gyárba, ahol mérnökként háztartási robotok tervezésével foglalkozol. Nyaralni utoljára négy éve voltál, de akkor egy hét alatt körbeutaztad Európát. Kedvenc ételed a hal és a rizs.</p>	<p>18 éves kínai lány vagy. Egy faluban születted, de később szüleiddel a városba költöztél, hogy nekik legyen munkájuk. Sajnos nincs pénzed továbbtanulásra, ezért hamarosan te is egy gyárban fogsz dolgozni, mint a szüleid, akik most is utálnak pénzt a vidéken élő nagyszülőknek. A gyárban, ahol a szüleid dolgoznak okostelefonokat gyártanak, amit az USA-ba és Európába exportálnak. A városban nagy a szmog, ezért maszkot viselsz. Rengeteg hódolódd van.</p>	<p>23 éves, diplomás indiai lány vagy. Most fogsz házasodni. Fontos hogy a férjed megfelelő rangú és vagyonú legyen, ezért is vállalták a szüleid a kiválasztást. Jövendőbelid Kanadában dolgozik informatikusként. Sok testvéred van, a tág családdal is nagyon szoros kapcsolatban állsz. Kiskorod óta beszélsz angolul, ezért a Kanadába való kiköltözéstől sem félsz annyira.</p>
	<p>62 éves, szaúd-arábiai imán vagy (a mecset vezetője), otthon két feleséged van és öt gyereked, a feleségeid otthon vannak a gyerekekkel és ők nevelik fel őket, míg te dolgozol. Ha boltba kell menniük te, vagy valamelyik fiad elviszi őket oda autóval, mert a benzin szinte ingyen van. Nagyon fontos neked a közösségi élet és a vallás: vallásod szabályait szigorúan betartatod családod tagjaival is.</p>	

3. A konkrét feladat metodikai értékelése

Egy ilyen empátiagyakorlat alkalmazása előtt érdemes olyan új ismeretet átadó órát tartani, ahol az országok alapvető természetföldrajzi, társadalmi, gazdasági ismérveivel megismerteti a gyerekeket, és erre építve lehet a kulturális elemekkel foglalkozni. A Nat-ot és a kerettantervet áttekintve azonban az a kettőség tűnt fel számomra, hogy bár a Nat hangsúlyozza EU-s irányelvként is az empátiás készség fejlesztését a tanítási folyamatban, a kerettantervek szintjén erről minimális szó esik, és így valószínűsíthető, hogy kevés időt szán a legtöbb tanár ilyen típusú ismeretek átadására az órán. Érdemes tehát egy ilyen foglalkozásra plusz anyagokkal, ismeretekkel felszerelve érkezni. Előnye lehet egy empátiagyakorlatnak az, hogy a kulturális elemek nagyobb érdeklődésre tarthatnak számot a diákoktól, emellett ide beilleszthetőek személyes utazási élményeik, tapasztalataik is. Interdiszciplináris szemlélettel gondolkodva ideköthetőek a történelemből tanultak is (például az arab kultúra elterjedése a közel-keleti térségben), emellett, ahogy korábban is

írtam, lehet jellegzetes ruhadarabokat, ételeket, zenéket is bevinni az órára a hangulat fokozása érdekében.

Fontos lehet odafigyelni arra, hogy a szerepkártyák milyen reakciókat váltanak ki a gyerekekből. Céлом volt ezekkel a szerepkártyákkal egyfajta érzékenyítés is: tapasztalatom szerint a gyerekek hajlamosak azt gondolni, hogy például egy japán embernek felhőtlen boldog élete van csak azért, mert anyagiakban gazdag, holott számos problémával kell szembesülnie neki is nap mint nap, csak a kultúra, amelyben él, eltérő a miénktől, így a problémái is mások lesznek. Úgy gondolom, egy kicsit pozitívabb életszemléletet adhat számukra egy ilyen gyakorlat: rádöbbenhetnek arra, hogy Magyarországon élni nem is olyan borzalmas, mint ahogy ők ezt gondolják.

A feladatot alapvetően tízedik évfolyamos diákok számára találtam ki, de hetedikben is alkalmazható átalakításokkal (talán kicsit finomítva a karakterjellemzőket, más nyelvezettel, hiszen más fogalmi szinten vannak). Az afrikai kontinentst bemutató témakörökhöz is alkalmazhatónak tartom, szintén nem kis célszerűséggel érzékenyítésre és kiegészítő anyagként.

Ajánlott irodalom

- Buda Béla (2006): Az empátia - a beleélés lélektana. Urbis Könyvkiadó, Budapest
- Nat 2012 https://www.ofi.hu/sites/default/files/attachments/mk_nat_20121.pdf